

ПИТАЊЕ РАЗГРАНИЧЕЊА И УТВРЂИВАЊА АРХИВСКИХ ФОНДОВА ОРГАНА ВЛАСТИ И УПРАВЕ У ПОСТСОЦИЈАЛИСТИЧКОЈ СРБИЈИ

Анстракт: Временски оквир теме започиње првим Уставом постсоцијалистичке Србије из 1990. године и првим вишестраначким изборима, а обухвата прелазни период егзистирања Србије у Савезној Републици Југославији и државној заједници са Црном Гором до проглашења независне Републике Србије 2006. године (Устав 2006). У овом периоду у Србији су измењени друштвено-политички систем и државно уређење, па је, поред нове периодизације, неопходно редефинисати постојеће архивске фондове органа власти и управе, односно установити њихову крајњу граничну годину и започети нове фондове према критеријумима за формирање архивских фондова. У складу са методолошким захтевима архивистичке дисциплине, анализирани су прописи који су регулисали статус и делатност органа власти и управе у наведеном периоду. Циљ рада огледа се у одређивању хронолошких граница између преосталих и започетих архивских фондова органа власти и управе на основу временске детерминанте која представља друштвено-политички и државно-правни дисконтинуитет са претходним историјским развојем Србије.

Кључне речи: *утврђивање фонда, критеријуми, социјалистичка Југославија, Република Србија, органи власти, органи управе, локална самоуправа, општина*

Крах политичког и економског уређења Социјалистичке Федеративне Републике Југославије и њен распад деведесетих година прошлог века, донео је коренисте промене у државном, политичком и економском развоју Републике Србије, као саставном делу тадашње федеративне државе.²

Од раних деведесетих година прошлог века раздвајају нас готово три деценије историјске дистанце која савременом историчару омогућава ретроспективно сагледавање и процену историјског процеса, његових узрока, последица и крајњих исхода. У том погледу, може се уочити континуитет, али и дисконтинуитет историјског тока и издвојити нови период у историји српске државе.³

¹ архивски саветник, miloradj69@gmail.com

² О томе више у: Бранко Петрановић, *Историја Југославије 1918-1988*, књ. III, Београд 1988, 444-470; Љубодраг Димић, *Историја српске државности. Србија у Југославији*, III, Нови Сад 2001, 404-457.

³ Ерик Хобсбаум, *Доба екстрема. Историја кратког XX века 1914-1991*, Београд 2002, 11-16. Хобсбаум издваја нову епоху у светској и европској историји која почиње падом комунизма у Европи и распадом Совјетског Савеза крајем осамдесетих и почетком деведесетих година прошлог века. Према нашем мишљењу, историја српског народа, као

Измене друштвено-политичког и економског уређења и конституисање нове државне заједнице у новим територијалним оквирима, у архивистици захтевају, поред периодизације, и отварање комплексног питања разграничења архивских фондова. Друштвено-политичке промене деведесетих година прошлог века довеле су до промена и код стваралаца архивске грађе, како у статусном и организационом, тако и у погледу њиховог престанка или настајања нових. Нови државни, политички, економски и друштвени оквири у савременој српској архивистици актуелизовали су проблем периодизације, разграничења и утврђивања фондова.⁴ Основно полазиште за решавање ових проблемских питања су критеријуми за одређивање фонда који произилазе из теоријских и искуствених опредељења домаће архивистике у примени принципа провенијенције и начела недељивости фонда. Током поступака систематизације и класификације архивске грађе утврђује се фондовска целина и одређују хронолошке границе (архивске грађе и фонда) и припадност одређеној класификационој и хронолошкој групи према врсти делатности и дефинисаном историјском периоду.

Питање разграничења и утврђивања архивских фондова у постсоцијалистичкој Србији отворио је Милић Ф. Петровић расправом *Утврђивање архивског фонда, регистратуре и разграничење надлежности архива код нових стваралаца архивске грађе*.⁵ Аутор износи мишљење да су друштвене, економске и политичке промене деведесетих година прошлог века условиле *радикалну измену статуса, организације и делокруга рада и финансирања досадашњих стваралаца архивске грађе и регистратурског материјала*, издваја привредне организације и органе власти и управе код којих су се десиле највеће промене услед новог друштвено-политичког и економског уређења, увођења парламентаризма и концепта поделе власти на законодавну, извршну и судску и поставља кључно проблемско питање за архивисте, а то је питање дефинисања-утврђивања архивског фонда, односно када се завршавају досадашњи, а када почињу нови фондови. Аутор анализира промене које су се догодиле у делокругу рада органа власти и управе, судства, јавних служби, политичких и привредних организација и износи предлоге у погледу формирања нових фондова

неодвојиви део европске историје, имала је исте токове праћене *коласом комунистичких режима од Истре до Владивостока*. Посматрајући цео протекли век, ови догађаји представљају дисконтинуитет у историјском току и означавају почетак новог периода.

⁴ Питање одређивања (утврђивања) архивских фондова у југословенској архивистици нарочито је било актуелно у првим годинама после Другог светског рата, када је из огромног корпуса несређене архивске грађе требало издвојити и формирати фондовске целине према прихваћеном принципу провенијенције и утврђеном уставноправном и политичком дисконтинуитету нове Југославије у односу на Краљевину Југославију. Сви органи државне власти, управе и правосуђа предратне Југославије сматрани су као бивши, а органи нове Југославије као нови ствараоци фондова. Примењен је критеријум по коме се *корените политичке и друштвене промене, промене државне власти, државних граница, управног и правног система увек одражавају у архивској грађи на одређеној територији*. О овоме детаљније у: Emil Vojnović, *Kriteriji za određivanje arhivskog fonda*, *Arhivist*, VII, 1-2, Београд 1958, 22-25; Даница Гавриловић, *Разграничење фондова у архивистичкој пракси*, *Архивски преглед*, 1-2, Београд 1966, 26-46.

⁵ Милић Ф. Петровић, *Утврђивање архивског фонда, регистратуре и разграничење надлежности архива код нових стваралаца архивске грађе*, *Архивски преглед*, 1-4/1992–1993, Београд 1997.

или настављања досадашњих, већ установљених. Имајући у виду да је наведена расправа објављена 1997. године, аутор је већ тада закључио да је потребно сачекати да се одређене области законски регулишу и уреде како би се утврдио нови фонд или наставио континуитет претходног.

Расправа Милића Ф. Петровића послужила је као полазиште за овај рад, а ауторове аргументације као повод за разраду и даљу анализу. Свакако да смо били у предности у односу на аутора, јер смо иза себе имали двоиподеценијски период историјских збивања која се у време објављивања Петровићевог рада нису могла предвидети.

Такође, истраживање теме захтевало је и приказ и анализу важећег *Упутства о одређивању критерија о формирању архивског фонда*⁶ и *Препоруке о условима и начину образовања архивског фонда и архивске збирке*.⁷

316

Временски оквир наше теме започиње првим Уставом постсоцијалистичке Србије из 1990. године и првим вишестраначким изборима, а обухвата прелазни период егзистирања Србије у Савезној Републици Југославији, регулисан Уставом из 1992, и државној заједници са Црном Гором, до проглашења независне Републике Србије 2006. године (Устав 2006). У овом прелазном раздобљу престала је да постоји СФРЈ, али и Социјалистичка Република Србија као њен саставни део. Променом друштвено-политичког система и напуштањем концепта друштвеног самоуправљања у привреди, у Србији је успостављен вишепартијски политички систем, а друштвена својина у привреди замењена државном и приватном. Промене друштвено-политичког, државног уређења и економског система обухватале су све сегменте државне и јавне управе, судства, привреде, али и целокупно функционисање свих делатности, од здравства и социјалне заштите до образовања и културе.

У постсоцијалистичком периоду државног и друштвеног развоја Србије намеће се као посебан период до 2000. године, период трагања за сопственим државним развојем. Владајућа посткомунистичка елита у последњој деценији прошлог века била је у раскораку између наслеђене комунистичке матрице схватања државе, плурализма, власти, опијености југословенством и националних тежњи Срба у деловима бивше Југославије да опстану и остану у јединственој држави. О овим годинама најбоље говоре речи Љубодрага Димића: „Распрострањено незадовољство положајем у коме се нашао српски народ није коришћено ради рушења преживелог система владања, већ успостављања сопствене власти.“⁸ Политички живот у Србији деведесетих година прошлог века могао би се описати као период слабо институционализованог партијског система и нестабилне демократије.⁹

Када се посматрају само уставни оквири и коначно дефинисање Србије као самосталне државе, година 2006. свакако представља прекретницу и може се сматрати годином обнављања самосталне српске државе.¹⁰

⁶ *Упутство о одређивању критерија о формирању архивског фонда*, Архивски преглед, 1, Београд 1969. У наставку текста: Упутство о одређивању критерија.

⁷ *Препоруке о условима и начину образовања архивског фонда и архивске збирке*, Архивист, XXX, 1-2, Београд 1985. У даљем тексту: Препоруке.

⁸ Љ. Димић, *нав. дело*, 455-456.

⁹ Vladimir Goati, *Političke partije i Partijski sistemi*, Centar za monitoring - CEMI, Podgorica 2007, passim.

¹⁰ У периоду од 1992. до 2006. године Србија је била у неком виду конфедералног

ФОНДОВИ ОРГАНА ВЛАСТИ И ДРЖАВНЕ УПРАВЕ

Политичке, економске и друштвене промене у Србији крајем прошлог и почетком XXI века условиле су промене код стваралаца архивске грађе, утицале на оснивање нових стваралаца, али и престанак дотадашњих. Предмет нашег истраживања ограничен је на ствараоце архивских фондова органа власти, државне управе и локалне самоуправе у новом друштвено-политичком уређењу, њихов начин функционисања, улога и место у структури власти, статусне и организационе промене и нова законска регулатива ове делатности. Анализом ових промена и упоредном применом критеријума о формирању фондова могу се извести закључци о континуитету или престанку архивских фондова органа власти и управе.

Фонд Народне скупштине Републике Србије

Према Уставу из 1974. године Скупштина СР Србије била је највиши орган власти и највиши орган друштвеног самоуправљања, заснован на делегатском систему. Скупштина Социјалистичке Републике Србије састојала се од три конститутивна већа: Веће удруженог рада, Друштвено-политичко веће и Веће Општина. Упоредо са њиховим радом, о питањима из области образовања, науке, културе, здравства и социјалне заштите равноправно су одлучивале Скупштине самоуправних интересних заједница (СИЗ-ови) као саставни део скупштинског система. Скупштина је вршила друштвени надзор над избором и опозивом делегата и политичку контролу над радом извршних и управних органа и обављала законодавну делатност у погледу доношења и промене устава, усвајања предлога закона и буџета.¹¹

Уставом од 28. септембра 1990. године у Србији престаје да постоји самоуправни социјалистички и делегатски скупштински систем. Преласком на вишепартијски систем успоставља се ново друштвено-политичко и државно уређење. После првих вишестраначких избора, одржаних 9. децембра 1990. године, конституисана је једнодомна Народна Скупштина Републике Србије.¹²

Промена друштвено-политичког система и државног уређења представља критеријум за формирање новог фонда Народне скупштине Републике Србије¹³, без обзира на исти карактер, надлежност и функцију претходне социјалистичке скупштине.¹⁴ Корените промене државног и друштвено-политичког уређења утицале су на организацију, улогу и статус органа власти. Прелазак са система јединства на принцип поделе власти, измене у државним границама (имајући у виду уставне промене 1990), државно-правне промене и оквири у којима је егзистирала Србија у периоду од 1990. до 2006. године, представљају додатну аргументацију за формирање новог фонда Народне скупштине РС, који започиње даном њеног конституисања, 11. јануара 1991. године. Истовремено, не може се година успостављања самосталности (2006) посматрати као полазна за евентуалну периодизацију или почетну годину нових фондова централних органа управе (власти). Корените промене

односа са Црном Гором.

¹¹ Боро Мајданац, *Народна скупштина Србије од обичајне установе до савременог парламента 1804–2004*, Београд 2004, 131-132.

¹² *Исто*, 133-135, 137-148.

¹³ Скупштина СР Србије мења назив у Народна скупштина Републике Србије.

¹⁴ Видети: *Упутство о одређивању критерија и Препоруке*

десиле су се почетком 90-их, без обзира на њихов прелазни карактер, док су промене у државном статусу наступиле последично, услед спољнополитичких и унутрашњополитичких околности. Српска држава је, фактички, кроз прелазни период у државним творевинама Савезна Република Југославија (1992-2003) и државној заједници са Црном Гором (2003-2006) била у конфедералном статусу, са ингеренцијама независне државе.¹⁵

Фонд Владе Републике Србије

После вишестраначких избора децембра 1990. године и конституисања Народне скупштине, на основу Устава из 1990. и Закона о Влади Републике Србије¹⁶, формиран је нови орган извршне власти – влада – чиме је престало да постоји Извршно веће Скупштине СР Србије. Уколико применимо критеријум за формирање фонда услед корених политичких и друштвених промена (промене у државној власти, државним границама, управном и правном систему), које су утицале на организацију, надлежност и делокруг рада органа власти, Фонд Извршног већа СР Србије престаје и настаје нови фонд Владе Републике Србије.¹⁷

318

Фондови државне управе

Државна управа обавља управне послове и представља шири део извршне власти чији је носилац влада. Државну управу чине министарства, органи управе у саставу министарстава и посебне организације, под заједничким називом *органи државне управе*.¹⁸

Законом о министарствима образују се министарства и одређује делокруг и врста послова државне управе које обављају. За утврђивање фондова (*фондирање*) архивске грађе и документарног материјала министарстава неопходно је пратити законе о министарствима, њихове измене и нарочито промене делокруга државних

¹⁵ О томе више у: Јасмина Р. Живковић, *Заштита архивске грађе савезних органа у Југославији (1945–1991)*, Универзитет у Београду, Филозофски факултет (докторска дисертација), Београд 2020, 385-392, НАРДУС, <https://nardus.mpn.gov.rs/handle/123456789/17794> (приступљено 4. 3. 2022)

Архив Југославије је надлежан архив за архивску грађу која је настала у раду централних државних органа, организација и установа и других субјеката југословенске државе у периоду од 1918. до 2003. године и државне заједнице Србије и Црне Горе од 2003. до 2006. године. Видети: *Одлука о оснивању Архива Југославије*, „Службени гласник РС“, 15/09, основни текст од 7. 3. 2009. године

¹⁶ *Закон о Влади Републике Србије*, „Службени гласник РС“, 5/91.

¹⁷ Наш став о формирању новог фонда Владе РС одговара закључку М. Ф. Петровића који је, такође, применио критеријум корених друштвених и политичких промена у погледу престанка фонда Извршног већа и настанку новог фонда Владе РС. Петровић констатује да је *исти принцип примењен 1953. године, када је престало са радом Председништво владе НР Србије и формирано Извршно Веће НР Србије*. Видети у: М. Ф. Петровић, нав. дело, 14-15.

¹⁸ *Закон о државној управи*, „Службени гласник РС“, 79/05, 101/07, 95/10, 99/14; др Предраг Димитријевић, *Организација државне управе у Републици Србији, Заштита људских и мањинских права у европском правном простору*, LXII, Правни факултет Универзитета у Нишу, Ниш 2012.

послова које обављају. Тако се посебним члановима закона одређује које министарство или орган управе преузима, рецимо, послове укинутог министарства или органа управе у саставу министарства. Упоредо са тим, предвиђа се преузимање архиве претходно укинутог министарства или органа управе, што је за архивисту важан податак за рад на документарном материјалу министарстава и других органа управе у саставу министарстава или посебних организација које оснивају министарства.

После избора и конституисања Народне Скупштине 1991. године, донет је и први постсоцијалистички Закон о министарствима.¹⁹ Ранији републички секретаријати престали су, практично, са радом и уместо њих образовано је седамнаест министарстава. Ако се посматра континуитет функције и надлежности, онда би се могло констатовати да је једанаест републичких секретаријата наставило са радом као министарства, док је шест секретаријата укинуто.²⁰ На основу посматрања само функције, закључило би се да се фондови ранијих секретаријата (који су укинута) могу затворити. Фондови секретаријата који прерастају у министарства могли би се наставити, док би се за новооснована министарства отворили нови фондови.²¹ У том смислу је и Законом о министарствима из 1991. године (члан 33) предвиђено да *предмете, архиву и регистратурски материјал* ранијих републичких секретаријата преузимају министарства.²²

Међутим, ако се држимо критеријума за утврђивање фонда, којим се подразумева да промена друштвено-политичког система и државног уређења представља апсолутни критеријум за формирање новог фонда органа власти и управе, без обзира на континуитет функције и надлежности, онда можемо говорити о новим фондовима министарстава и државних управних организација. Ако је овај принцип заступљен у структурирању и разграничењу архивске грађе настале у Краљевини Југославији од архивске грађе (фондова) социјалистичког периода, свакако треба бити доследан и применити исти принцип и за фондове органа власти и управе постсоцијалистичког периода развоја Србије.²³

Законом о државној управи (члан 28. и 29)²⁴ предвиђено је да министарства могу формирати један или више органа управе (управе, дирекције, агенције, инспекторате) у саставу министарства или са статусом правног лица. Према последњем Закону о министарствима у саставу Министарства финансија као органи управе образоване су Пореска управа и Управа царина. У саставу Министарства привреде су Дирекција за мере и драгоцене метале и Управа за брзи одговор. Управа за ветерину, Управа за заштиту биља, Републичка дирекција за воде и Управа за шуме су органи управе за обављање послова државне управе и стручних послова у саставу Министарства пољопривреде, шумарства и водопривреде. При Министарству заштите животне средине образована је Агенција за заштиту животне средине,

¹⁹ Закон о министарствима, „Службени гласник РС“, бр. 7/1991.

²⁰ М. Ф. Петровић, *нав. дело*, 15.

²¹ Исто, 15.

²² Закон о министарствима, „Службени гласник РС“, бр. 7/1991.

²³ Emil Vojnović, *нав. дело*, 23; Dobrila Petrović, *Fondovi vrhovne državne uprave i neki problemi stručnog rada sa njima*, Arhivist, VIII, 3-4, Beograd 1959, 31-43; Radmila Mirčić, *Fondovi socijalističke Jugoslavije*, Arhivist, X, 2, Beograd 1961, 37-56

²⁴ Закон о државној управи, „Службени гласник РС“, 79/05, 101/07, 95/10, 99/14.

са својством правног лица. Министарство правде оснива Управу за сарадњу са црквама и верским заједницама. Министарство одбране у свом саставу има Инспекторат одбране, Војнобезбедносну агенцију и Војнообавештајну агенцију. Управа за сарадњу са дијаспором и Србима у региону налази се у саставу Министарства спољних послова, а Инспекторат за рад, као орган управе, у саставу Министарства за рад, запошљавање, борачка и социјална питања.²⁵

Такође, министарства могу основати и посебне организације, секретаријате за вршење стручних послова, значајних за све органе државне управе, као и заводе за стручне послове, који захтевају примену посебних метода и знања (Закон о државној управи, члан 34). Према актуелном Закону о министарствима (члан 28) предвиђено је једанаест посебних организација за обављање стручних послова, *чија природа захтева већу самосталност*:

320

1. Републички секретаријат за законодавство;
2. Републичка дирекција за робне резерве;
3. Републички завод за статистику;
4. Републички хидрометеоролошки завод;
5. Републички геодетски завод;
6. Републичка дирекција за имовину Републике Србије;
7. Центар за разминурање;
8. Завод за интелектуалну својину;
9. Завод за социјално осигурање;
10. Републички секретаријат за јавне политике;
11. Канцеларија за информационе технологије и електронску управу.²⁶

²⁵ *Закон о министарствима*, „Службени гласник РС“, 128/2020 и 116/2022. Изменама и допунама Закона о министарствима од 22. октобра 2022. године образовано је 25 министарстава: Министарство финансија, Министарство привреде, Министарство пољопривреде, шумарства и водопривреде, Министарство заштите животне средине, Министарство грађевинарства, саобраћаја и инфраструктуре, Министарство рударства и енергетике, Министарство унутрашње и спољне трговине (претходно Министарство трговине, туризма и телекомуникација), Министарство правде, Министарство државне управе и локалне самоуправе, Министарство за људска и мањинска права и друштвени дијалог, Министарство унутрашњих послова, Министарство одбране, Министарство спољних послова, Министарство за европске интеграције, Министарство просвете (претходно Министарство просвете, науке и технолошког развоја), Министарство здравља, Министарство за рад, запошљавање, борачка и социјална питања, Министарство за бригу о породици и демографију, Министарство спорта (претходно Министарство омладине и спорта), Министарство културе (претходно Министарство културе и информисања) и Министарство за бригу о селу. У односу на претходни Закон о министарствима из 2020. године („Службени гласник РС“, 128/2020) којим је било образовано 21 министарство, изменама и допунама Закона октобра 2022. године, основана су још четири нова: Министарство науке, технолошког развоја и иновација; Министарство туризма и омладине, Министарство информисања и телекомуникација и Министарство за јавна улагања.

²⁶ *Закон о министарствима*, „Службени гласник РС“, 128/2020 и 116/2022; У односу на

Овде би се могло поставити питање архивске грађе и документарног материјала инспектората, дирекција и посебних организација са статусом правног лица.²⁷ Да ли би постојеће фондове, рецимо Републичког завода за статистику, Републичког геодетског завода, Републичког хидрометеоролошког завода и(ли) Завода за социјално осигурање требало наставити, без обзира на промену друштвено-политичког система и државног уређења, или започети нове фондове, по аналогији са фондовима министарстава, као њихових оснивача?

Постојећи фондови инспектората, секретаријата, дирекција и завода са статусом правног лица могли би се наставити, ако није било већих промена у организацији и раду и чији ствараоци настављају рад под истим или нешто измењеним делокругом рада уколико испуњавају критеријуме о условима за стицање својства фонда. У овом случају проблем настаје услед непримењивања трећег критеријума (да је стваралац грађе деловао у условима једног друштвено-политичког система и једног државно-правног уређења) који увек подразумева престанак фонда органа управе претходног друштвено-политичког и државног уређења. Препоруке о условима и начину утврђивања архивског фонда третирају овакве фондове као завршене: *У оквиру различитог друштвено-политичког и државног уређења континуирано административно пословање неће бити критеријум за формирање једног фонда, него ће се настојати и уз изузетан архивистички напор (преписивање књига, физичко раздвајање) раздвојити на фондове.*²⁸ Ако се државна управа дефинише као систем органа, министарства и других државних органа управе (у саставу или самостално) и посебних управних организација за обављање стручних послова или поверених управних овлашћења, онда би се морао применити критеријум корених друштвено-политичких промена на фондове управних државних организација. У овом случају је неопходно затворити постојеће и формирати нове фондове посебних организација са статусом правних лица, које оснивају министарства, пошто смо већ констатовали да су 1991. године у Србији измењени друштвено-политички и економски систем, као и државно уређење, па би за евентуално флексибилнији или другачији став недостајала аргументација.

Када су у питању управни окрузи, које образује Влада ради вршења државне управе изван седишта органа државне управе²⁹, документарни материјал и ар-

Закон о министарствима од 2020. године списку посебних организација додата је Канцеларија за информационе технологије и електронску управу која је до 2022. године била образована као служба Владе. Видети информаторе о раду органа и организација државне управе на њиховим званичним веб адресама.

²⁷ У првом постсоцијалистичком Закону о министарствима из 1991. године (члан 27б) набројано је осам посебних организација које оснивају министарства: Републички секретаријат за законодавство (ранији Секретаријат за законодавство), Републичка управа за финансијску и пореску контролу, Републички завод за развој (ранији Републички завод за планирање), Републички завод за информатику и статистику, Републички хидрометеоролошки завод, Републички геодетски завод (ранија Републичка геодетска управа), Републичка дирекција за робне резерве и Републичка дирекција за имовину Републике Србије.

²⁸ Препоруке, Шести критеријум.

²⁹ Закон о државној управи, „Службени гласник РС“, 79/05, 101/07, 95/10, 99/14, члан 38-39.

хивска грађа, који настају у раду управних округа, изворно припадају надлежном министарству за послове државне управе и чине јединствени фонд министарства. Уколико је утврђен нови Фонд Министарства државне управе и локалне самоуправе Републике Србије променом друштвено-политичког и државног уређења 1991. године, онда ће и документарни материјал, који настаје у раду управних округа, од 1991. године припасти новоформираном фонду.

У Републици Србији посебним законима основане су организације као што су Безбедоносно-информативна агенција (БИА), Републички сеизмолошки завод, Дирекција за железнице и друге. Све оне се могу сматрати делом државне управе, али имајући у виду да је њихова делатност регулисана законима у вези са облашћу надлежности, потребно је анализирати сваку ову област и утврдити архивске фондове. У том погледу, предмет нашег истраживања могао би се, поред државних органа и организација, проширити и на целокупну јавну управу, односно јавне службе и агенције. Определили смо се да овом расправом анализирамо архивске фондове државне управе у ужем смислу, онако како је то Уставом и актуелним Законом о државној управи регулисано. Архивски фондови јавне управе, у контексту недржавне управе, захтевају посебно истраживање.

Такође, у погледу разграничења и утврђивања архивских фондова покрајинских органа власти и управе, неопходно је посебно анализирати историјски развој и прописе који регулишу статус и делокруг рада ових стваралаца. Посебност историјског и нормативног развоја покрајинских органа власти и управе захтева садржајнији и шири приступ обради теме и, евентуално, стручни изазов за архивисте покрајинских архива.

ФОНДОВИ ОРГАНА ЛОКАЛНЕ САМОУПРАВЕ

Од прокламовања самоуправног социјализма 1963. године, општина је дефинисана као друштвено-политичка заједница и представљена је као део јединственог скупштинског система, па је и питање њеног уређења, организације и статуса поверено уставној материји.³⁰ Надлежност општине обухватала је све сфере економског, социјалног, културног и политичког живота. Широка овлашћења потичу из схватања локалне самоуправе као основног облика организовања самоуправно-социјалистичког друштва. Највиши орган власти друштвено-политичке заједнице (општине) била је скупштина. Према Уставу из 1974. године, скупштина општине имала је тродомну структуру и била је заснована на делегатском принципу (састојала се од Већа удруженог рада, Већа месних заједница и Друштвено-политичког већа). У општинским скупштинама бирани су делегати у сва три већа републичке скупштине.³¹

³⁰ *Устав СФРЈ 1963*, „Службени лист СФРЈ“, година XIX, број 14, Београд, 10. април 1963.

³¹ *Устав СФРЈ 1974*, „Службени лист СФРЈ“, година XXX, број 9, Београд, 21. фебруар 1974, члан 116-118, члан 148-149; *Устав СР Србије 1974*, „Службени гласник СР Србије“, 8/1974, члан 272-290, http://www.digitalna.nb.rs/view/URN:NB:RS:SD_3F0B9AA81525A33BBB609181739FB1F4 (приступљено 26. 6. 2022)

Овакав систем локалне самоуправе омогућио је општинама велику самосталност и широке надлежности у области привреде, социјалне заштите, стамбене изградње, јавног реда и мира, друштвеног надзора, судства, просвете и културе. Питање финансирања локалне управе регулисано је путем самоуправних споразума и друштвених договора који су представљали основни инструмент за удруживања средстава ради функционисања општинске управе. Слабост система овакве локалне управе огледала се у недовољном надзору и контроли рада и функционисања.

Крајем осамдесетих година прошлог века процес пропадања целокупног друштвеног и државног концепта захватио је и локалну управу. У свеопштем растакању државне творевине СФРЈ, општине су биле препуштене себи, све више лишене извора финансирања услед пропадања система „друштвеног договарања“ и без државног надзора. После доношења уставних амандмана 1988. године на Устав СФРЈ, који су представљали последњи покушај комунистичке власти да реформише федералну државу, наступиле су промене и у локалној самоуправи. У складу са реконструисаним савезним уставом, у тадашњој Социјалистичкој Републици Србији донети су амандмани на републички устав (март 1989. године), којим су враћени суверенитет и државност на целој територији Републике.³² Јачање улоге републичке власти у односу на покрајинску утицало је и на локалну самоуправу у целој држави. Насупрот ранијим широким овлашћењима, уведени су апсолутни надзор и контрола од стране централне власти над локалном управом. Ауторитет централне државне управе над локалном постаје доминантан и може се илустровати терминима *давање обавезне инструкције, контрола извршења, покретање поступка за утврђивање одговорности*.³³

У настојању да задрже дотадашњи модел владавине и контролу локалне управе, креатори државне политике деведесетих у истом маниру наставили су да третирају локалну самоуправу. У таквим друштвено-политичким околностима донет је први постсоцијалистички Закон о територијалној организацији и локалној самоуправи у Србији (1991. године).³⁴ Регулисању локалне самоуправе посвећено је око четрдесет чланова, од којих се већина односи на избор одборника. У десет тачака предвиђена је надлежност општина и градова у обављању *сопствених послова* и послова које им Република повери. Уместо пуне локалне самоуправе, новим законом општинска управа је била развлашћена и апсолутно финансијски зависна у односу на централну власт.³⁵

Уколико се примени критеријум за утврђивање фонда органа управе, односно критеријум о промени друштвено-политичког система и државно-правног уређења, онда би се фондови бивших скупштина општина и градова могли прекинути и отворити нови фондови општина и градова. Према осталим критеријумима, може се

³² Љ. Димић, *нав. дело*, 455-456.

³³ Одлука о проглашењу амандмана на Устав СФРЈ (Амандмани IX-XLVIII), „Службени лист СФРЈ“, број 70/1988; Богољуб Милосављевић, *Два века локалне самоуправе у Србији. Развој законодавства (1804–2014)*, Београд 2005, 287-288.

³⁴ Закон о територијалној организацији Републике Србије и локалној самоуправи, „Службени гласник РС“, 45/91.

³⁵ Б. Милосављевић, *нав. дело*, 441.

закључити да постоји континуитет функције и надлежности и да организационе промене нису битно утицале на делокруг рада. Промена статуса односила се на дефинисање општине као основне територијалне јединице у којој грађани остварују право на локалну самоуправу што је, у суштини, била и у претходном периоду, али је у складу са владајућом идеологијом имала карактер друштвено-политичке заједнице у структури јединственог скупштинског (делегатског) система.³⁶

У наведеној расправи М. Ф. Петровић износи тврдње о *суженим надлежностима и делокругу рада општина и градова* после друштвено-политичких промена деведесетих година. По питању формирања новог фонда или континуитета досадашњих скупштина општина, Петровић је закључио да је потребно сачекати да се област локалне управе уреди и *да би могло да се настави праћење заштите њихове грађе према постојећој регистратури*.³⁷ Његов став нам се чини апсолутно оправданим када је у питању развој локалне самоуправе у Србији после уставних промена 1990. године.

Положај општина и градова није промењен ни после измена и допуна Закона о локалној управи крајем 1992. године. Питање финансирања локалне самоуправе и даље није био регулисано. Тек је 1995. године, доношењем Закона о средствима у својини Републике Србије³⁸, оно решено тако што је локална самоуправа финансијски и материјално у потпуности била подређена централној власти.

Анализом законодавства, којим је регулисана локална самоуправа у Србији деведесетих година прошлог века, пре би се могло говорити о континуитету у погледу статуса, начина функционисања и делокруга рада локалне управе с краја осамдесетих, него о кореним променама.³⁹ Не можемо говорити чак ни о прелазним облицима локалне самоуправе у процесу демократизације друштва.

У погледу организације, на основу нове регулативе, образована је јединствена општинска управа (уместо ранијих секретаријата, који су имали статус општинских органа управе, основана су одељења са одсецима, групама и рефератима). Општинско јавно правобранилаштво се издваја из организационе структуре општинске управе и оснива се посебном одлуком скупштине општине. Ове промене могу се посматрати са становишта организационих промена, које нису суштински мењале делокруг рада и надлежност општина, без обзира на промене друштвено-политичког и државног уређења из 1990. године.

Уколико се упореди законодавство из ове области, могло би се закључити да су промене у локалној управи, услед промене друштвено-политичког и државног уређења, наступиле тек десет година касније. Тако се може издвојити следећа етапа у развоју локалне самоуправе у Србији која започиње доношењем новог Закона о локалној самоуправи крајем 1999. године. Закон је регулисао систем локалне самоуправе према савременим стандардима и принципима. Озбиљност законодавца огледала се и у обимности законског текста од 227 чланова. Локална самоуправа до-

³⁶ Тако дефинисана општина као друштвено-политичка заједница (Устав СФРЈ 1963, члан 96-103) од 1963. године носила је назив скупштина општина.

³⁷ М. Ф. Петровић, *нав. дело*, 17.

³⁸ „Службени гласник“, 53/95.

³⁹ *Препоруке*, Глава II, Критеријуми о условима за стицање својства фонда, тачка 4.

бија израз праве самоуправе кроз јасно издвојене изворне надлежности (чл. 18-43) и дефинисањем материјалног статуса, односно прецизно утврђеним изворима прихода (чл. 46-79).⁴⁰ Према Закону, органи општине су скупштина општине, извршни одбор и општинска управа. Извршни одбор је извршни орган који има председника и одређен број чланова, а који истовремено могу бити и одборници у скупштини. Општинском управом руководио је секретар.

Почетком 2002. године донет је нови Закон о локалној самоуправи⁴¹ који је био заснован на претходном Закону, уз измене у које су се односиле на непосредни избор председника општине и увођење општинског већа као извршног органа. По предлогу председника општине, скупштина је бирала једанаест чланова општинског већа. Општинским већем председавао је председник општине.

Следећи Закон о локалној самоуправи донет је крајем 2007. године.⁴² Измене су се односиле на усклађивање са Уставом из 2006. године који је предвиђао посредни избор извршних органа општине. Новим законом је нарочито истакнута улога председника општине који се бира на скупштини из редова одборника. Председник општине председава општинским већем, представља и заступа општину, стара се о извршењу буџета и функционисању општинске управе. Општинско веће, као извршни орган, стара се о извршењу одлука и поверених послова, врши надзор над радом општинске управе и поставља и разрешава њеног начелника. Највећа промена коју је донео Закон огледа се у повећању броја градова (са дотадашњих пет на двадесет четири). У погледу надлежности, градови имају исте изворне функције као и општине, уз додатну могућност организовања комуналне полиције.

Као што је 1991. година била преломна у функционисању централних органа власти и управе, тако би се 2000. година могла издвојити као почетна у организовању локалне самоуправе у постсоцијалистичкој Србији. Могло би се закључити да се дотадашњи фондови скупштина општина (општина) затварају и да од 2000. године настају нови фондови општина и градова у Републици Србији. У том погледу, били би примењени сви критеријуми за утврђивање архивског фонда органа управе, односно локалне самоуправе. Истовремено, био би примењен и критеријум новог друштвено-политичког система и државног уређења који се у развоју локалне самоуправе манифестовао десет година касније у односу на развој органа централне власти и државне управе. Наравно, 2007. може се узети као почетна година промене статуса деветнаест општина, које су постале градови, односно година промене назива фонда, али не као почетна година фондова општина. Већ смо констатовали да промена статуса општина формирањем града, осим права на организовање комуналне полиције, није представљала никакву већу промену у функционисању и организацији локалне самоуправе. На основу изнетих чињеница, могли би се предложити прекид и затварање фондова скупштина општина 1999. и утврђивање нових фондова општина и градова у Републици Србији од 2000. године.

⁴⁰ Б. Милосављевић, *нав. дело*, 443.

⁴¹ „Службени гласник РС“, 9/2002.

⁴² Скупштина је на истом заседању поред Закона о локалној самоуправи усвојила и Закон о локалним изборима, Закон о главном граду и Закон о територијалној организацији РС (видети „Службени гласник РС“, 129/2007).

Код већ формираних фондова скупштина општина⁴³ предлаже се редефинирање хронолошких граница, односно утврђивање фондова у новим хронолошким оквирима. Током ревизије архивске грађе у Архиву у Јагодини установљено је да фондови Скупштина општина (Јагодина, Параћин, Деспотовац, Свилајнац, Туприја и Рековац) започињу 1944. годином.⁴⁴ У историјату стваралаца назначено је да су фондови скупштина општина настали најпре радом градских (месних) народних одбора, односно Народних одбора градских општина, затим Народних одбора општина од 1955. и скупштина општина од 1963. године. Тако су утврђени фондови скупштина општина са почетном годином 1944. до данашњих дана.⁴⁵ Поред тога што фондови скупштина општина нису затворени, како смо већ констатовали, смаграмо да почетна, односно година оснивања градских народноослободилачких одбора не може бити почетна година фондова скупштина општина.

326

Народноослободилачки одбори, као органи народне власти, формиран су током рата 1942. године⁴⁶, а по ослобођењу прерастају у народне одборе места, срезова, градова, округа и области. Њихово уређење регулисано је Општим законима о народним одборима од 1946, 1949. и 1952. године.⁴⁷ Народни одбори конституисани су као органи власти и њихова надлежност уређивана је законом и статутом.⁴⁸ Локална, односно општинска самоуправа кроз функционисање народних одбора није била изворна идеја тадашњих законодаваца и носилаца револуционарне власти. Основна функција народних одбора заснивала се на извршавању и спровођењу државних мера.

⁴³ Термин *скупштина општине* у самоуправном скупштинском систему од 1963. године користи се за назив друштвено-политичке заједнице, иако *скупштина општине* представља орган општинске самоуправе, а општина територијалну јединицу чије су организација и надлежност регулисане статутом. Назив општинске самоуправе термином *скупштина општине*, односно одредницом друштвено-политичке заједнице у јединственом скупштинском систему социјалистичке Југославије, задржаће се до краја деведесетих година прошлог века. Доминантан појам задржан је и у називу фонда.

⁴⁴ Ревизија архивске грађе органа управе у Архиву у Јагодини обављена је у периоду мај-август 2022. године.

⁴⁵ Прегледом водича архива у Србији, који су публиковани осамдесетих и деведесетих година XX века, запажено је да се фондови скупштина општина и ранијих народних одбора градских општина у већини архива воде од 1944. године.

⁴⁶ О оснивању народноослободилачких одбора видети рад *Септембарски прописи*, у: Слободан Нешовић, Бранко Петрановић, *АВНОЈ и револуција: тематска збирка докумената 1941-1945*, Београд 1983, 231.

⁴⁷ Видети: *Општи закон о народним одборима*, „Службени гласник Народне Републике Србије“, бр. 29/1952.

⁴⁸ Представници нове, револуционарне власти, организацијом народних одбора настојали су да се дистанцирају од буржоаског концепта општинске (комуналне) самоуправе. Појам *народни одбор* подразумева орган власти, али и синтагму која је интегрисана у назив административне јединице локалне самоуправе. На основу овог концепта, до 1955. године локална управа регулисана је законима и статутима о народним одборима. Видети: Б. Милосављевић, *нав. дело*, 281.

Општим законом о народним одборима, од априла 1952. године⁴⁹, делимично су проширене њихове улоге и задаци. Народни одбори су и даље представљали органе државне власти, али су добили и улогу „органа народног самоуправљања у општинама, срезовима и градовима“, односно органа локалне власти. Рад народних одбора био је регулисан статутима народних одбора, а не статутима општина или срезова као територијалних јединица.

Доношењем Општег закона о уређењу општина и срезова и Закона о надлежности општинских и среских народних одбора и њихових органа 1955. године⁵⁰ коначно су дефинисани општинска самоуправа и статус народних одбора као органа власти и управе. Општина је описана као територијална јединица, организација самоуправљања и друштвено-економска заједница.

Као последица нових законских прописа, због ефикаснијег обављања поверених послова и остваривања сопствених прихода финансирања, долази до обједињавања општина и повећања општинских подручја. Укидају се дотадашњи општински (месни) народни одбори по мањим местима и селима, а њихову територијалну надлежност преузимају новоформирани народни одбори општина, раније народни одбори градских општина.

На основу прегледа развоја локалне управе и анализе организације и статуса народних одбора у послератном периоду у Србији до 1955. године, предлаже се издвајање архивске грађе градских (месних) народних одбора (ГНО) и народних одбора градских општина (НОГО) из фондова скупштина општина и њихово утврђивање као посебних фондова. Како се ради о потпуно различитом статусу, функцији, делокругу рада, али и територијалној надлежности народних одбора до 1955. године, свакако је неопходно применити критеријуме о утврђивању фондова ГНО и НОГО као посебних у односу на досадашњи континуитет са фондовима скупштина општина. Напомињемо да су до 1955. године егзистирали и сеоски народни одбори, као народни одбори општина, и да је, процесом обједињавања и прикључивања у градске, њихова архивска грађа третирана као посебан фонд, затворен у периоду после 1955. године.

Народни одбори градских општина од 1955. године трансформишу се у народне одборе општина и добијају праве обресе локалне самоуправе у погледу територијалне надлежности, статуса и функција. Конституисањем скупштина општина на основу Устава 1963. године, рад народних одбора општина, у погледу надлежности и функција, може се посматрати у континуитету, а самим тим и архивска грађа и документарни материјал настали у њиховом раду. На тај начин фондови скупштина општина започињу 1955. године као народни одбори општина и настављају се 1963. године као фондови скупштина општина.⁵¹

⁴⁹ „Службени гласник Народне Републике Србије“, бр. 29/1952, 189-193.

⁵⁰ „Службени гласник Народне Републике Србије“, бр. 56/1955, 432-434.

⁵¹ Прегледом архивске грађе скупштина општина у Архиву у Јагодини може се запазити да не постоји прекид у деловодству и да је настављено административно пословање народних одбора општина по успостављању скупштина општина средином 1963. године.

ЗАКЉУЧАК

Тридесетогодишњи период постсоцијалистичког развоја Србије савременом историчару и архивисти пружа могућност сагледавања историјског процеса кроз који је пролазила српска држава од почетка деведесетих година прошлог века до данашњих дана. У овом погледу јасно се издваја 1991. као почетна година нове епохе и година државноправног и друштвено-политичког дисконтинуитета са претходним периодом. Наравно да се деценијски период владавине посткомунистичке елите 1991–2000. године може посматрати као прелазни период, али свакако се ради о почецима нове епохе која је довела до демократизације друштва и стварања новог политичког и економског концепта. Сматрали смо да су *корените промене* политичког и економског система деведесетих година последично довеле до промене државног статуса Србије и проглашења независне државе 2006. године. Зато смо се определили за 1991. као почетну годину која означава и настанак нових фондова органа власти и државне управе. Примењивани су важећи критеријуми за утврђивање фондова органа власти и управе. Година поновног успостављања самосталне српске државе, после Устава 2006, представља крајњу годину за утврђивање и разграничење архивске грађе фондова у погледу надлежности између Архива Југославије и Државног архива Србије.

Када су у питању фондови локалне самоуправе, применом истих критеријума може се установити 1991. као почетна година нових фондова општина и градова у Србији.

После анализе закона и прописа који су регулисали локалну самоуправу у Србији деведесетих година прошлог века, предложена је 1999. као година прекида ранијих фондова општина и градова. Установљено је да десетогодишњи период владавине постсоцијалистичке власти у локалној управи није довео до *коренистих промена*. Формалним законима о локалној самоуправи владајућа структура настојала је да одржи апсолутни ауторитет централне власти над локалном управом који је успостављен још уставним амандманима 1988–1989. године. О правој локалној управи може се говорити тек од краја 1999. године када је донет и нови закон усклађен са савременим законодавством из ове области. Тако смо се определили да за почетну годину фондова општина и градова предложимо 2000. годину, у којој су се промене друштвено-политичког уређења манифестовале на статус и организацију локалне самоуправе у Србији.

Разматрајући критеријуме за утврђивање фондова, а имајући у виду када су донети (1969), сматрамо да треба проценити ефекте и оправданост сваког од њих на основу досадашњег искуства. Истовремено, потребно је предвидети, евентуално, нове критеријуме у складу са савременом архивистичком праксом и донети ново упутство о утврђивању фондова. Ово питање би се морало што пре решити, јер се у наредном периоду може очекивати преузимање архивске грађе органа државне и локалне управе, па самим тим треба дефинисати континуитет или прекид постојећих фондова.

У погледу утврђивања фондова органа власти и управе у Републици Србији после промена друштвено-политичког и државног уређења деведесетих година

прошлог века, наши предлози и закључци произашли су из опредељења да се примене важећи критеријуми за утврђивање архивског фонда. Свакако, проблемско питање периодизације архивске грађе, односно утврђивања архивских фондова и збирки, захтева истовремени и хармонизовани методолошки приступ историјске науке и архивистичке дисциплине.

РЕЗИМЕ

Политичке, економске и друштвене промене у Србији крајем прошлог и почетком XXI века условиле су промене код стваралаца архивске грађе, утицале на оснивање нових стваралаца, али и престанак дотадашњих. Предмет нашег истраживања ограничен је на ствараоце архивских фондова органа власти, државне управе и локалне самоуправе у новом друштвено-политичком уређењу, њихов начин функционисања, улога и место у структури власти, статусне и организационе промене и нова законска регулатива ове делатности. Анализом ових промена и упоредном применом критеријума о формирању фондова могу се извести закључци о континуитету или престанку архивских фондова органа власти и управе.

Током разматрања питања утврђивања фондова органа управе и власти у постсоцијалистичком периоду у Србији дошли смо до закључка да је неопходно одредити хронолошку границу којом започиње нови период српске државности. Предложили смо 1991. као граничну и почетну годину нове епохе, годину трансформисања Србије из социјалистичког једнопартијског политичког система у плуралистички и либерално демократски, после првих вишестраначких избора и уставних реформи крајем 1990. године. Наравно да се деценијски период владавине посткомунистичке елите 1991-2000. године може посматрати као прелазни, али свакако се ради о почецима нове епохе која је довела до демократизације друштва и стварања новог политичког и економског концепта. Сматрали смо да су *корени* те промене политичког и економског система деведесетих последично довеле до промене државног статуса Србије и проглашења независне државе 2006. године. Зато смо се определили за 1991. као почетну годину која означава и настанак нових фондова органа власти и државне управе. Примењивани су важећи критеријуми за утврђивање фондова органа власти и управе.

После анализе закона и прописа који су регулисали локалну самоуправу у Србији деведесетих година прошлог века, предложена је 1999. као година прекида ранијих фондова општина и градова. Установљено је да десетогодишњи период владавине постсоцијалистичке власти у локалној управи није довео до *корени* тих промена. Формалним законима о локалној самоуправи владајућа структура настојала је да одржи апсолутни ауторитет централне власти над локалном управом. О правој локалној самоуправи може се говорити тек од краја 1999. године, када је донет и нови закон, усклађен са савременим законодавством из ове области. Тако смо се определили да за почетну годину фондова општина и градова предложимо 2000. годину, у којој су се промене друштвено-политичког уређења манифестовале на статус и организацију локалне самоуправе у Србији.

ИЗВОРИ И ЛИТЕРАТУРА

Историјски архив Средње Поморавље у Јагодини (ИАЈ):

- Фондови Скупштина општина (Деспотовац, Параћин, Рековац, Светозарево, Свилајнац, Ћуприја) 1955- (Ф 18, Ф 19, Ф 20, Ф 21, Ф 22, Ф 23)
- Фонд Градског народног одбора Јагодина/Светозарево (Народног одбора градске општине) 1944-1955. (Ф 21/1, НОГО Светозарево)
- Фонд Градског народног одбора Параћин (Народног одбора градске општине Параћин) 1944-1955. (Ф 19/1, НОГО Параћин)
- *Закон о влади Републике Србије*, „Службени гласник РС“, 5/91.
- *Закон о државној управи*, „Службени гласник РС“, 79/05, 101/07, 95/10, 99/14.
- *Закон о локалној самоуправи*, „Службени гласник РС“, 9/2002.
- *Закон о локалној самоуправи; Закон о локалним изборима; Закон о главном граду; Закон о територијалној организацији РС*, „Службени гласник РС“, 129/2007.
- *Закон о министарствима*, „Службени гласник РС“, бр.7/1991.
- *Закон о министарствима*, „Службени гласник РС“, 128/2020.
- *Закон о територијалној организацији Републике Србије и локалној самоуправи*, „Службени гласник РС“, 45/91.
- *Одлука о проглашењу амандмана на Устав СФРЈ (Амандмани IX-XLVIII)*, „Службени лист СФРЈ“, број 70/1988.
- *Општи закон о народним одборима*, „Службени гласник Народне Републике Србије“, бр. 29/1952.
- *Општи закон о уређењу општина и срезова*, „Службени гласник Народне Републике Србије“, бр. 56/1955.
- *Препоруке о условима и начину образовања архивског фонда и архивске збирке*, Архивист, XXX, 1-2, Београд 1985.
- *Упутство о одређивању критерија о формирању архивског фонда*, Архивски преглед, 1, Београд 1969.
- *Устав СФРЈ 1963*, „Службени лист СФРЈ“, година XIX, број 14, Београд, 10. април 1963.
- *Устав СФРЈ 1974*, „Службени лист СФРЈ“, година XXX, број 9, Београд, 21. фебруар 1974.
- *Устав СР Србије 1974*, „Службени гласник СР Србије“, 8/1974.

Литература

- Vojnović, Emil. *Kriteriji za određivanje arhivskog fonda*, Arhivist, VII, 1-2, Beograd 1958.
- Гавриловић, Даница. *Разграничење фондова у архивистичкој пракси*, Архивски преглед 1-2, Београд 1966.

- Goati, Vladimir. *Političke partije i Partijski sistemi*, Centar za monitoring - СЕМІ, Podgorica 2007.
- Димитријевић, Предраг. *Организација државне управе у Републици Србији, Заштита људских и мањинских права у европском правном простору*, LXII, Правни факултет Универзитета у Нишу, Ниш 2012.
- Димић, Љубодраг. *Историја српске државности. Србија у Југославији*, III, Нови Сад 2001.
- Живковић, Р. Јасмина. *Заштита архивске грађе савезних органа у Југославији (1945–1991)*, Универзитет у Београду, Филозофски факултет (докторска дисертација), Београд 2020, НАРДУС <https://nardus.mpn.gov.rs/handle/123456789/17794>
- Мајданац, Боро. *Народна скупштина Србије од обичајне установе до савременог парламента 1804–2004*, Београд 2004.
- Милосављевић, Богољуб. *Два века локалне самоуправе у Србији. Развој законодавства (1804–2014)*, Београд 2005.
- Mirčić, Radmila. *Fondovi socijalističke Jugoslavije*, Arhivist, X, 2, Beograd 1961.
- Нешовић, Слободан, Петрановић, Бранко. *АВНОЈ и револуција: тематска збирка докумената 1941–1945*, Београд 1983.
- Петрановић, Бранко. *Историја Југославије 1918–1988*, књ. III, Београд 1988.
- Petrović, Dobrila. *Fondovi vrhovne državne uprave i neki problemi stručnog rada sa njima*, Arhivist, VIII, 3-4, Beograd 1959.
- Петровић, Ф. Милић. *Утврђивање архивског фонда, регистратуре и разграничење надлежности архива код нових стваралаца архивске грађе*, Архивски преглед 1-4/1992–1993, Београд 1997.
- Hobsbaum, Erik. *Doba ekstrema. Istorija kratkog XX veka 1914–1991*, Beograd 2002.

Milorad JOVANOVIĆ

THE QUESTION OF DELINEATING AND DETERMINING ARCHIVAL FONDS OF GOVERNMENTAL AND ADMINISTRATIVE ORGANS IN POSTSOCIALIST SERBIA

Summary

332 Political, economic and social changes in Serbia at the end of the last and at the beginning of the XXI century caused changes at the creators of archival material, effected establishing of the new creators so as cessation of the previous. Our work is limited to creators of archival fonds of governmental and administrative organs, state administration and local self-government in new socio-political surrounding, and it discusses how they function, their role in the governmental structure, changes regarding their status and organization, and new legal regulations concerning their activity. By analysing this changes and by comparative application of the criterion in regards to the creation of fonds, conclusions can be made about the continuity or cessation of archival fonds of government and administrative organs.

While discussing the subject of determining archival fonds of governmental and administrative organs in postsocialist Serbia, we concluded that it is necessary to determine chronological boundary when the new period of Serbian statehood starts. We suggested year 1991 as a starting point of the new epoch, the year when the system in Serbia was transformed from socialist, single-party political system into pluralist liberal democracy after the first multi-party elections and constitutional reforms at the end of the 1990. A decade-long period of rule of the post-communist elite 1991-2000 can be considered transitional period, but that was only the beginning of the new epoch that led to the democratization of the society and establishing of the new political and economic concept. We considered that a *fundamental change* of the political and economic system of the nineties consequently led to the change of the state status of Serbia declaring it independent state in 2006. That is why we decided for a year 1991 to be the starting point when new fonds of governmental and administrative organs were being created.

After the analysis of laws and directives that regulated local self-government in Serbia during the nineties, the year 1999 was suggested as the year of cessation of previous fonds of municipalities and towns. It was determined that a ten-year period of rule of postsocialists in local self-government did not lead to *fundamental changes*. With laws on self-government the ruling structure tried to keep its central authority over local self-government. The real local self-government is present from the end of 1999 when the new law was brought in that was in accordance with contemporary legislation concerning this field. That is why we decided to determine the year 2000 as the starting point of fonds of governmental and administrative organs, the year in which the changes in the social and political system reflected on the status and organization of local self-government in Serbia.